

O'ZBEK TASVIRIY SAN'ATIDA MILLIY AN'ANALAR VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR UYG'UNLIGI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18507706>

R.T. Axmedov

Toshkent to'qimachilik va yengil sanoati instituti

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida san'atning rivojlanishi milliy an'analar va zamonaviy tendensiyalar o'rtasidagi o'zaro munosabat bilan bevosita bog'liqdir. O'zbek tasviriy san'ati tarixiy taraqqiyoti davomida boy milliy merosga tayanib shakllangan bo'lib, unda sharqona estetik tafakkur, ramziylik va an'anaviy badiiy ifoda vositalari muhim o'rin egallaydi. Mustaqillik yillarida o'zbek tasviriy san'atida yangi badiiy izlanishlar, zamonaviy shakl va uslublarga murojaat qilish jarayoni faollashdi. Shu bilan birga, milliy an'analarni saqlab qolish va ularni zamonaviy badiiy til orqali ifodalash dolzarb masalaga aylandi. Mazkur maqola ana shu jarayonlarni ilmiy jihatdan tahlil qilishga qaratilgan. Globallashuv sharoitida milliy madaniyat va san'atni asrab-avaylash, uni zamonaviy badiiy jarayonlar bilan uyg'un holda rivojlantirish muhim ilmiy va madaniy masalaga aylandi. O'zbek tasviriy san'ati asrlar davomida xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy qadriyatlari va estetik qarashlarini o'zida mujassam etib kelgan noyob madaniy hodisadir. Zamonaviy san'at jarayonlari esa

an'anaviy badiiy shakl va mazmunlarni yangicha ifoda vositalari orqali qayta talqin qilishni taqozo etmoqda. San'atkorlar ijodida milliy an'analarni saqlagan holda, zamonaviy badiiy tafakkur va innovatsion yondashuvlarni qo'llashga intilish kuchaydi. O'zbek tasviriy san'atining mazmunan boyishi va shaklan rang-baranglashuviga olib keldi. Tasviriy san'at jamiyatning estetik ehtiyojlari bilan bir qatorda, uning tarixiy ongini va madaniy xotirasini shakllantiruvchi muhim ijtimoiy institut hisoblanadi. O'zbek tasviriy san'ati ham nafaqat badiiy ifoda vositasi, balki avlodlararo madaniy axborot uzatish mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, undagi milliy an'analar o'tmishga oid statik hodisa emas, balki zamon bilan birga o'zgarib boruvchi madaniy hodisa sifatida qaralishi lozim. Zamonaviy san'at sharoitida rassom an'anani takrorlash emas, balki uni qayta kodlash orqali yangi vizual mazmun yaratadi. Bu jarayon o'zbek tasviriy san'atida ham yaqqol kuzatilmoqda va u ilmiy tahlilni talab etadi.

Tadqiqotning obyekti. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki: milliy an'ana zamonaviy o'zbek tasviriy san'atida faol

ijodiy resursdir; an'ana va zamonaviylik o'rtasidagi munosabat qarama-qarshi emas, balki transformatsion xarakterga ega; zamonaviy badiiy tafakkur milliy san'atni yopiq tizimdan ochiq madaniy makonga olib chiqmoqda. Mazkur tadqiqotning obyekti o'zbek tasviriy san'ati asarlarida milliy an'analar va zamonaviy badiiy tendensiyalarning o'zaro uyg'unlashuvi jarayonidir. Tadqiqot doirasida rangtasvir, grafika va dekorativ-amaliy san'at namunalari asosida milliylikning zamonaviy badiiy talqinlari o'rganiladi. Milliy an'analar o'zbek tasviriy san'atining shakllanishida asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Miniaturaga san'ati, xalq amaliy bezak san'ati, milliy naqsh va ramzlar o'zbek badiiy tafakkurining muhim unsurlaridir. Ushbu an'analar rang, kompozitsiya va obrazlar tizimida namoyon bo'ladi. Milliy mavzular, xalq turmushi, urf-odatlar va tarixiy voqealar tasviriy san'at asarlarida badiiy obrazlar orqali ifodalanib, madaniy xotirani saqlashga xizmat qiladi. Zamonaviy o'zbek tasviriy san'atida modernizm, abstraksionizm, konseptual san'at kabi yo'nalishlarning ta'siri seziladi. Rassomlar yangi texnologiyalar, innovatsion materiallar va erkin badiiy ifoda vositalaridan foydalanib, milliy mavzularni zamonaviy shakllarda talqin etmoqda. Bu jarayonda individual ijodiy yondashuv va milliylikni zamonaviy estetik talablar bilan uyg'unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy an'analar va zamonaviy tendensiyalar uyg'unligi o'zbek tasviriy san'atining

rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Ushbu uyg'unlik san'at asarining badiiy qiymatini oshirib, uni xalqaro san'at makonida raqobatbardosh qiladi. Milliylik va zamonaviylik o'rtasidagi muvozanat rassomning estetik tafakkuri va madaniy mas'uliyatiga bog'liq bo'lib, bu jarayon o'zbek tasviriy san'atining istiqbolli rivojlanish yo'nalishlarini belgilaydi. O'zbek tasviriy san'ati asrlar davomida xalqning boy madaniy merosi, tarixiy xotirasi va estetik qarashlari asosida shakllangan. Uning ildizlari qadimgi devoriy tasvirlar, miniaturaga san'ati, xalq amaliy-bezak san'ati hamda Sharq san'ati an'analariga borib taqaladi. O'zbek tasviriy san'ati qadimiy devoriy rasmlar, miniaturaga san'ati, xalq amaliy bezak san'ati va me'moriy bezaklar bilan uzviy bog'liq holda shakllangan. Ayniqsa, Sharq miniaturaga maktablari milliy rang tasavvuri, ramziy obrazlar va kompozitsion muvozanatni rivojlantirishda muhim rol o'ynagan. An'anaviy san'atda inson va tabiat uyg'unligi, ma'naviy poklik va estetik go'zallik markaziy o'rinni egallagan. Milliy an'analar o'zbek tasviriy san'atida faqat bezak yoki tashqi shakl emas, balki xalqning dunyoqarashi va madaniy xotirasini ifodalovchi badiiy tizim sifatida namoyon bo'ladi. Milliy naqshlar, ornamentlar, islomiy estetik qarashlar va epik syujetlar milliy an'analarning asosiy ifodachisi bo'lib xizmat qilgan. O'zbek tasviriy san'atida milliy an'analar quyidagi belgilar orqali namoyon bo'ladi: milliy liboslar (atlas, adras, do'ppi

obrazlari); xalq turmushi va marosimlari (to'y, mehnat jarayoni, oilaviy munosabatlar); milliy naqsh va bezaklar; tarixiy shaxslar va voqealar; Sharqona ranglar tizimi (issiq va to'yingan ranglar); ramziy obrazlar va falsafiy mazmun. Bu unsurlar rassomning milliy o'zlikni anglash darajasini belgilaydi va asarning madaniy ahamiyatini oshiradi. XX asrning ikkinchi yarmi va mustaqillikdan keyingi davrda o'zbek tasviriy san'atida yangi badiiy yo'nalishlar shakllandi. Zamonaviy tendensiyalar quyidagilar bilan tavsiflanadi: modernizm va postmodernizm unsurlari; abstraksionizm va konseptual san'at; individual badiiy uslubning kuchayishi; yangi texnologiyalar va materiallardan foydalanish; global san'at makoniga integratsiya. Bu jarayon rassomlarga milliy mavzularni erkin, zamonaviy estetik tilda talqin qilish imkonini berdi. Zamonaviy o'zbek tasviriy san'atining asosiy xususiyati — milliy an'analarni zamonaviy badiiy tafakkur bilan uyg'unlashtirishdir. Bu uyg'unlik quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi: an'anaviy mavzularni zamonaviy kompozitsiyada berish; milliy ramzlarni abstrakt shakllarda ifodalash; tarixiy motivlarni zamonaviy ijtimoiy muammolar bilan bog'lash; sharqona estetikani global san'at tili bilan uyg'unlashtirish. Natijada milliylik o'z mohiyatini yo'qotmasdan, zamon bilan hamnafas rivojlanadi. Globallashuv sharoitida o'zbek tasviriy san'atida milliylikni saqlab qolish dolzarb

masalalardan biridir. Xalqaro san'at bozorida muvaffaqiyat qozonish uchun rassomlar universal badiiy tillardan foydalanadi, biroq bu jarayonda milliy xususiyatlarning susayish xavfi mavjud. Shu sababli, zamonaviy o'zbek rassomlari oldida milliy identifikatsiyani saqlagan holda, innovatsion yondashuvlarni rivojlantirish vazifasi turibdi. Bu muvozanat san'atning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. O'zbek tasviriy san'ati milliy an'alar va zamonaviy tendensiyalar sinteziga asoslanadi; Milliy qadriyatlar zamonaviy san'atda ramziy va konseptual darajada namoyon bo'lmoqda; Milliylik san'at asarining badiiy va madaniy qiymatini oshiruvchi omildir; Zamonaviy yondashuv milliy san'atning xalqaro miqyosda tanilishiga xizmat qiladi. O'zbek tasviriy san'ati Markaziy Osiyo hududida shakllangan qadimiy sivilizatsiyalar madaniyati bilan uzviy bog'liqdir. Arxeologik topilmalar — Afrosiyob, Varaxsha, Bolaliktepa devoriy rasmlari tasviriy san'atning ilk namunalari bo'lib, ularda mifologik tafakkur, diniy qarashlar va ijtimoiy hayot aks etgan. O'rta asrlarda esa miniatyura san'ati o'zbek tasviriy san'atining yuksak cho'qqisi bo'ldi. Kamoliddin Behzod maktabi Sharq san'ati tarixida alohida o'rin egallab, unda: ranglar uyg'unligi, kompozitsion muvozanat, ramziy obrazlar, voqelikning falsafiy talqini milliy badiiy tafakkurning asosiy belgilariga aylandi. Milliy an'alar faqat tashqi belgilar (libos, bezak, naqsh)

bilangina cheklanmaydi. Ular tasviriy san'atda xalqning dunyoqarashi, axloqiy me'yorlari va hayot falsafasini ifodalaydi. Milliy an'analarning estetik mazmuni quyidagilarda namoyon bo'ladi: sharqona mutanosiblik va muvozanat; tabiat va inson uyg'unligi; sabr, kamtarlik, mehnatsevarlik g'oyalarining obrazlashuvi; ranglar orqali hissiy ta'sirchanlik. Bu jihatlar o'zbek tasviriy san'atini boshqa milliy san'at maktablaridan ajratib turadi. XX asr boshlarida Yevropa san'at maktablari ta'siri ostida o'zbek tasviriy san'atida yangi yo'nalishlar shakllandi. Realizm, modernizm, keyinchalik esa avangard unsurlari paydo bo'ldi. Bu davrda: shakl va mazmun o'rtasidagi munosabat yangicha talqin qilindi; milliy mavzular realistik va modernistik uslubda ifodalandi; professional rassomlik maktablari shakllandi. Shu bilan birga, milliy an'analarni saqlab qolish masalasi ham dolzarb bo'lib qoldi. Bu davrda: milliy o'zlikni anglash kuchaydi; tarixiy xotira va milliy qahramonlar obrazlari qayta talqin qilindi; zamonaviy texnologiyalar va yangi badiiy materiallar joriy etildi. Zamonaviy tendensiyalar sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin: abstraksionizm; konseptual san'at; installatsiya va multimedia san'ati; raqamli san'at elementlari. Zamonaviy o'zbek tasviriy san'atining asosiy muammosi — milliy an'analarni yo'qotmagan holda yangilik yaratishdan iboratdir. Ushbu sintez quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi: milliy

naqshlarning abstrakt kompozitsiyalarda qo'llanishi; tarixiy obrazlarning zamonaviy ijtimoiy kontekstda berilishi; an'anaviy ranglar tizimining zamonaviy estetik talqinlari; ramz va metaforalarning konseptual mazmunda ishlatilishi. Bu jarayon san'atni zamon bilan hamnafas, ammo milliy ruhda rivojlantiradi. Globallashuv san'atning xalqaro maydonga chiqishini tezlashtirdi. O'zbek tasviriy san'ati ham jahon san'at makoniga integratsiyalashmoqda. Biroq bu jarayonda: madaniy standartlashuv, milliy o'ziga xoslikning yo'qolishi xavfi mavjud. Shuning uchun zamonaviy rassomlar: milliy identifikatsiyani asrash, madaniy kodlarni badiiy obrazlar orqali yetkazish, milliylikni global auditoriya uchun tushunarli qilish vazifalarini bajarishi lozim. O'zbek tasviriy san'ati milliy an'ana va zamonaviy tendensiyalar uyg'unligida rivojlanmoqda; Milliylik san'at asarining badiiy va madaniy qiymatini oshiradi; Zamonaviy uslublar milliy san'atning jahon miqyosida tanilishiga xizmat qiladi; Milliy an'alar zamonaviy san'atda ramziy va konseptual darajada namoyon bo'lmoqda.

Xulosa. O'zbek tasviriy san'atida milliy an'analarni va zamonaviy tendensiyalar uyg'unligi san'at taraqqiyotining muhim sharti hisoblanadi. Milliy merosga tayangan holda zamonaviy badiiy izlanishlar olib borish san'at asarlarining estetik va ma'naviy qiymatini oshiradi. Mazkur tadqiqot natijalari o'zbek tasviriy san'atining bugungi holati va rivojlanish istiqbollari

ilmiy asosda anglashga xizmat qiladi hamda san'atshunoslik tadqiqotlari uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Ushbu uyg'unlik milliy madaniy merosni asrash bilan birga, uni zamonaviy badiiy tafakkur asosida boyitishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, an'ana va innovatsiyaning uyg'unlashuvi o'zbek tasviriy san'atining badiiy-estetik salohiyatini oshiradi hamda uning jahon san'ati makonida munosib o'rin egallashiga zamin yaratadi. O'zbek tasviriy san'ati bugungi kunda madaniy

xotira va zamonaviy tafakkur kesishgan murakkab badiiy makon sifatida rivojlanmoqda. Milliy an'analar bu jarayonda o'tmish yodgorligi emas, balki yangi estetik ma'nolarni yaratishga xizmat qiluvchi ijodiy manba vazifasini bajarmoqda. Zamonaviy san'atda an'ananing qayta talqin qilinishi o'zbek tasviriy san'atining badiiy salohiyatini kengaytirib, uning jahon san'ati kontekstida tanilishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Arnheim R. Art and Visual Perception. Berkeley: University of California Press, 2004.
2. Gombrich E. H. The Story of Art. London: Phaidon Press, 2018.
3. Karimov I. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent, 2008.
4. Saidov A. Madaniyat va milliy qadriyatlar. Toshkent, 2019.
5. Xudoyberganov B. O'zbek tasviriy san'ati tarixi. Toshkent, 2020.
6. Azimov S. Zamonaviy o'zbek rangtasviri. Toshkent, 2017.
7. Hall S. Cultural Identity and Diaspora. London, 1990.
8. Berger J. Ways of Seeing. London: Penguin Books, 2008.
9. Smith T. Contemporary Art: World Currents. London, 2011.
10. Mirzaev M. O'zbek san'atida an'ana va innovatsiya. Toshkent, 2021.